

Білоус Н.В. Двоїстість світу почуттів у поезії А. фон Дросте-Гюльсхоф. Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»: Збірник наукових праць. – № 5. – Львів, 2019.

УДК [82.09: 82-1] (430)

ДВОЇСТІСТЬ СВІТУ ПОЧУТТІВ У ПОЕЗІЇ А. ФОН ДРОСТЕ-ГЮЛЬСХОФ

Білоус Наталя Володимирівна

старший викладач кафедри іноземних мов

Таврійського державного агротехнологічного університету

просп. Б. Хмельницького 18, м. Мелітополь, Україна

Стаття присвячена дослідженню амбівалентності почуттів у поетичних творах однієї з найбільш видатних авторок Німеччини 19 століття – Аннетте фон Дросте-Гюльсхоф. Суперечливий характер самої письменниці, яка була глибоко віруючою аристократкою і, водночас, жінкою прогресивних поглядів на гендерні права, закономірно відбився у її ліричних героїнях. Вивчення аспектів двоїстості як основного конфлікту у двох поезіях Дросте “Am Turme” та “Das Spiegelbild” є актуальним з метою дослідження протистояння особистого та суспільного.

У статті проаналізовано внутрішній психологічний стан ліричної героїні віршу “Am Turme” у руслі біографічного підходу і виявлено паралель життєвої ситуації авторки та гендерного обмеження об’єктивованої особи суспільними нормами. Поетеса досліджує ідентичність «я», вона протиставляє ту себе, яка існує за нормами сучасного їй суспільства, собі ж або аналогічній істоті, якою вона могла б бути, якби мала рівні з чоловіками права. Вірш є квінтесенцією нездійснених прагнень і бунтівних настроїв сильної, освіченої жінки.

Також розглянуто поетичні засоби висвітлення Дросте світу двоїстості та персоніфікації двійника у вірші “Das Spiegelbild”. У ході дослідження встановлено, що подвійність сприйняття двох сторін особистості, одна з яких є

реальною людиною, якою особа бачить себе і показує себе іншим, а інша – доппельгенгер, привабливий своєю таємничістю і скутими (потенційно необмеженими) можливостями самовираження, докладно досліджується Дросте через розгляд конфлікту характерів ліричної героїні (боязкої, віруючої, яка прагне захисту) і її фантома (жорстокого та критичного).

У статті також представлено аналіз використання авторкою елементів звукопису як фундаментального засобу розставлення змістових акцентів.

Ключові слова: доппельгенгер, двоїстість, самореалізація, внутрішній конфлікт, гендерний, ритмічна структура

Постановка проблеми. Аннетте фон Дросте-Гюльсхоф – обдарована жінка-митець, яка залишила вагомий слід у літературі і у музиці. Досліджувати її творчість є завданням водночас захопливим і непростим: вона сполучає войовничі і покірні ноти, і, як і сама поетеса, здається тихою і замкнутою, але водночас впертою і сповненою супротиву, безпомічною, а потім знову жорсткою, з вираженим почуттям власної гідності і, тим не менш, смиренною. Незважаючи на відомість літературного спадку Дросте в усьому світі, український читач майже не знайомий ані з поетичними, ані з драматичними роботами геніальної авторки; більш того, вітчизняні дростезнавці акцентують увагу на кореляції складної біографії і суперечливого характеру Дросте і її прозової творчості, аніж результатам її літературних пошуків (зокрема, поетичних) протягом майже 30 років. Дослідження аспектів двоїстості як основного конфлікту у двох найвідоміших поезіях Дросте “Am Turme” та “Das Spiegelbild” [3] є актуальним з метою дослідження протистояння особистого та суспільного з погляду авторки-жінки неординарного характеру і надзвичайної віри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед німецьких дростезнавців, які вивчали життя і творчість А. фон Дросте-Гюльсхоф, – відомі германісти Пфайфер, Карл Буссе, Франц Хюффер, Вінфريد Веслер, Хорст-Дітер Круз, Марі Лаватер-Сломан, Дорис Маурер, та інші. Їх точки зору на творчість поетеси суттєво різняться між собою: її відносять до кількох літературних течій (пізнього

романтизму, високого бідермейєру, раннього реалізму), у її творах знавці вбачають багато суперечливих мотивів (від відданості домострою до зачатків фемінізму у літературі). Саме вище вказані студії є основою полеміки щодо особистості та творчості Дросте серед літературознавців 21 століття, зокрема, у публікаціях Роджера Девліна, Андреа Полашегг, Леха Колаго. Серед вітчизняних вчених свої дослідження життю і творчості Дросте присвятили Богдан Завідняк, Анатолій Бакалов, Олена Іванова.

В цілому, аналітичні роботи сучасних дростезнавців є досить розгалуженими, але щодо особистості вчені однастайні: Аннетте фон Дросте-Гюльсхоф була дивовижною постаттю, нетиповою представницею літературної еліти і дивною у своїй любові до простоти аристократкою.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є дослідження двоїстості поетичного світу Дросте, для чого необхідно:

1. Проаналізувати внутрішній психологічний стан ліричних героїнь віршів “Am Turme” та “Das Spiegelbild” у руслі біографічного підходу [5].

2. Дослідити гендерне протиставлення обмеження ліричної героїні суспільними нормами омріяній нею долі сучасного їй чоловіка у вірші “Am Turme”.

3. Здійснити порівняльний аналіз висвітлення світу двоїстості та персоніфікації двійника у вірші Дросте “Das Spiegelbild” та у поезії Г. Гейне “Doppelgänger” [4].

4. Представити аналіз використання авторкою елементів звукопису як фундаментального засобу розставлення змістових акцентів.

Основний матеріал дослідження. Літературознавці відзначають у творах Дросте загострене почуття подій та поштовхів навколишнього світу, акцентування особистих мотивів, внутрішню двоїстість світовідчуття. Якщо заглибитися у особисті обставини її життя, стає зрозуміло, що найбільші проблеми, які вона мала вирішувати у процесі своєї самореалізації як авторки, були пов’язані з її вихованням, релігійними переконаннями, її суспільним і

економічним статусом. Майстриня пера зазнавала внутрішнього конфлікту, який відбивався на взаємовідношеннях між її життям та поезією, внаслідок чого відбувався її відхід у низці творів до світу фантазії та містики (зокрема, у віршах “Im Moose”, “Am Turme”, “Das alte Schloss”, “Die Linde”, “Die Wasserfäden”), внутрішнє роздвоєння, пориви до самовираження і самореалізації у високо структурованому і регульованому житті, яке вона вела як представниця дворянства. Поетеса зазнавала внутрішнього конфлікту, який відбивався на взаємовідношеннях між її життям та поезією.

“Am Turme” – це глибоко особистий вірш від імені ліричного «я», що розкриває роздвоєння між бажаннями та можливостями. Виховання Аннетте призвело до двоїстості її світосприйняття. Батько дуже любив Аннетте та виховував її різнобічно, навчав усього тому, чому він навчав би сина. Окрім цього, Аннетте отримувала належну освіту як зразкова юна аристократка. Після смерті батька матір обмежила її волелюбство нормами та правилами поведінки вищого світу. Дросте завжди прагнула необмеженої дієвості, особливо письменницької. Оскільки Дросте не вдавалося реалізувати своє бажання творити на рівні з чоловіками, усі свої прагнення вони висловила у вірші “Am Turme”.

У вірші “Am Turme” з циклу “Fels, Wald und See” Дросте висловлює погляди на сучасний їй світ і своє бажання змін. Суперечливий характер героїні представлений на тлі яскравих образів буремної природи, що оточує її. Відокремлена від людей не через пиху, а через бажання розкрити свої почуття і залишити їх прихованими від суспільного осуду, лірична героїня, яку надихають самі сили природи, відчуває і у собі неосяжну силу, дикі пристрасті і необмежену свободу: “Ich steh' auf hohem Balkone am Turm / Und lass' gleich einer Månade den Sturm, Mir wühlen im flatternden Haare // Я стою на високому балконі на вежі / Я дозволяю, немов вакханка, бурі Здіймати в моєму волоссі, яке розвівається”. Духовна міць ліричної героїні виявляється у її готовності до боротьби, в її впевненості у власній невразливості, – навіть смерть, як можливий фінал

боротьби, не лякає жінку, яка відчуває насолоду моментом протистояння силам природи.

Втіленням дієвої сили і високої свободи серед людей є низка маскулінних персонажів – образ чоловіка-мисливця, або у меншому ступені чоловіка-солдата, адже мисливець не обмежений у своїх діях і пов'язаний з природою, а солдат, хоча і має великий ступень самостійності, але залежний від наказів. Найменший рівень свободи притаманний сучасному Дросте узагальненому образу чоловіка, проте навіть доля абстрагованого від роду діяльності і навіть від гендеру образу чоловіка, його рівень самостійності є жаданими для ліричної героїні поетеси: “Wär' ich ein Jäger auf freier Flur / Ein Stück nur von einem Soldaten Wär' ich ein Mann doch mindestens nur / So würde der Himmel mir raten // Була б я мисливцем на вільному лузі, Хоча б частиною солдата, / Була я хоча б чоловіком, То небо мені би порадило”.

Вживання прислівника “mindestens” поряд з іменником із неозначеним артиклем “ein Mann” вказує з одного боку на зверхнє ставлення ліричної героїні поетеси до чоловіків, які не мають виражених соціальних функцій або певної діяльності як, наприклад, професія або улюблене заняття, властиве представникам чоловічої статі у ХІХ ст., а з іншого, висловлює впевненість, що якби лише вона мала ті самі права, що і її сучасники-чоловіки, вона віднайшла б компроміс між своїм прагненням волі та дії і Божою волею. Саме свій власний, прямий і дієвий характер поетеса бачить уособленим в образах сильних, сміливих чоловіків, життя яких пов'язане зі зброєю і нелегким рішенням, чи забрати життя в живій істоти. Хоча себе і свій суспільний статус лірична героїня порівнює з дитиною, поведінка якої зумовлена нормами пристойності, вона не відмовляється від внутрішньої свободи і реалізує прагнення волі у єднанні з природою, зберігаючи бунтівну поведінку, бажання самореалізації і готовність до боротьби за рівність із чоловіками у таємниці: “Und darf nur heimlich lösen mein Haar / / Und lassen es flattern im Winde! / І смію тільки потай розпустити моє волосся / І дозволити йому розвіватися під вітром!”.

Палку нестримність та відсутність для ліричної героїні обмежень виражає також ритмічна структура [2], яка утворює зі сполучення ямбу та амфібрахію логоедичний вірш. Рядки, що розпочинаються ямбом, і переважно завершуються амфібрахієм, мають різну кількість стоп, і це підкреслює важливість перехресної рими AbAbCdCd, яка виступає центротвірним елементом змістових акцентів, наприклад, “Ich möchte ... umschlingen / ... ringen” – “я хотіла б оповити і боротися”. Ці рядки реалізують звукопис: двократне використання голосних звуків [u] та [a] (у тому числі у дифтонгу [ai]) пом’якшується сонатами [n], [m] та [l], “Nun muß ich sitzen so fein und klar / Тепер я повинна сидіти так слухняно й просвітлено”, “Und darf nur heimlich / І смію лише таємно” зменшуючи категоричність наказових висловлювань.

Вірш “Das Spiegelbild” був створений Дросте у один з найбільш плідних періодів її творчості – під час перебування у Меересбурзі взимку 1841–1842 рр. [5]. Вражаючим чином амбівалентність характеру особистості своєї ліричної героїні Дросте передала саме у цьому вірші завдяки діалогу «я» із її власним відображенням.

Вірш “Das Spiegelbild” частково відповідає традиціям романтизму: тема допфельгенгера була актуальною серед поетів та письменників цієї течії і Дросте написала вірш про фантом, переосмислюючи концепцію двійника [1]. У романтиків поява або присутність фантома є ознакою тривожності героя, нестачі його характеру певної риси (як правило, рішучості, жорсткості, злого умислу), і його життю – повноти та визначеності (як, наприклад, у казках та новелах Гофмана). Справді, героїня Дросте докладно вивчає свого двійника і знаходить у ньому риси, невластиві її характеру та образу дій, втім, відмінність розвитку сюжету у Дросте полягає у відсутності прямого контакту із двійником. На відміну від поширеного трагічного фіналу взаємодії героя та допфельгенгера (коли персонаж підкорюється допфельгенгеру, втрачає розум або вмирає), у вірші Дросте героїня зміряється з наявністю прихованих рис у власній душі та демонструє християнське милосердя, звертаючись до Бога.

Вірш складається із 6 строф по 7 рядків, написаних чотиристопним ямбом із римуванням а – а – b – c – c – c – b. Такий ритм зумовлює сприйняття вірша як енергійного і сповненого сили. У першій строфі перший рядок є одночасно і звертанням, і висловленим умовним реченням: “Schaust du mich an aus dem Kristall / Дивишся на мене з кришталю”, яке поширюється описовими конструкціями у наступних п’яти рядках і, нарешті, наприкінці шостого рядка вводить мову ліричної героїні, яка заперечує ідентичність застрашливих рис для себе і фантома із дзеркала: “dann flüstere ich: / тоді я шепочу: Phantom, du bist nicht meinesgleichen! / Фантом, ти не подібний до мене!”. Поступово розкривається таємна сутність фантома, поступово нарощується і напруга, яка наприкінці висловлюється окличним реченням після дієслова «шепотіти» з позначенням категоричності висловлення.

У наступних строфах поєднання неримованих шостого та сьомого рядків так само вводять і підбивають підсумок думки, представлені і розвинені у строфі, адже кожна строфа відображає подвійність ставлення героїні до свого двійника з різних поглядів. Так, у першій строфі лірична героїня визнає диво співіснування двох душ в одній особі: “wunderlich / Zwei Seelen wie Spione sich / umschleichen / дивним чином, дві душі, як шпигуни, крадуться”, проте заперечує власну тотожність з будь-якою із них. У другій строфі лірична героїня аналізує своє ставлення до допфельгенгера: суперечливий у поєднанні сутінок і світла, він притягує і викликає острах, про що свідчить послідовне використання сполучників: “Und dennoch / І тим не менш”, змушує замислитися, якби фантом втілювався у живій людині, які почуття мала б лірична героїня до неї: “Trätest du vor, ich weiß es nicht, / Würd ich dich lieben oder hassen? / Якщо б ти з’явився, я не знаю, Любила б я тебе чи ненавиділа?”.

У третій строфі лірична героїня співставляє привабливість інтелекту та холодність душі: “Zu deiner Stirne Herrscherthron / ... / ... würd ich schüchtern blicken / На царський трон твого чола, я боязко глянула”. Четверта строфа протиставляє м’якість і беззахисність фраз та сили сарказму фантома: “Das möcht

in treue Hut ich bergen / ... wenn er höhrend spielt / ... / Wenn leis es durch die Züge wühlt / Dann möcht ich fliehen wie vor Schergen / Це я б хотіла приховати під надійним захистом, коли він знущально грає, Коли він тихо копірсається в рисах, Тоді б я хотіла втекти, як від катів”.

Незважаючи на те, що протиставлення привабливих і відразливих характеристик фантома завершується негативним сприйняттям ліричною героїнею, яка бажала б дистанціюватися від таких людських рис як холодність та жорстокість, уособлених у фантомі: “weit rücken / далеко відсунути, fliehen / втікати”, незважаючи на відсутність ототожнення себе з власним відображенням: “Es ist gewiss, du bist nicht ich / Ein fremdes Dasein / Це безперечно, ти – не я, Чуже буття”, героїня відчуває нестримний потяг, який Дросте порівнює з необережним наближенням Мойсея до палаючого тернового куща, коли сам Господь зупинив його і наказав зняти взуття, бо земля, на якій Мойсей стояв – священна. Так само як Мойсей, зачудований кущем, що палав, але не згоряв, лірична героїня, захоплена неусвідомленими нею силами, бажаннями та болем з чужої душі, що зачаїлася у ній, ввіряє свою душу Богу у надії на захист і спасіння. Остання строфа відображає смирення ліричної героїні як із існуванням доппельгенгера, так і з його темною суттю: “fühl ich, wie verwandt / Zu deinen Schauern mich gebannt // я відчуваю, як зріднилася, скувала себе твоєю остудою”. Якби фантом ожив, втіливши усі сковані риси, усе туманне і темне з самого дна людської душі, така людина викликала б острах і жаль: “Nur leise zittern würd ich, und / Mich dünkt — ich würde um dich weinen! // Я б тільки тихо затремтіла, і, Мені здається, я б тебе оплакала!”.

Якщо порівняти цей вірш з твором Г. Гейне “Doppelgänger” (написаний у 1823-1824 рр.), можна виявити спільні риси у зображенні двійника: Доппельгенгер Гейне також є об’єктом мовлення, мовчазним співрозмовником ліричного «я», його блідий образ має риси ліричного героя, і саме схожість у зовнішності, а ще більше у почуттях, наводить найбільший жах на героя Гейне (“Mir graust es, wenn ich sein Antlitz sehe, / Der Mond zeigt mir meine eigne Gestalt //

Мене жахає, що якщо я побачу його обличчя, місяць покаже мені мій власний образ”). Дросте у своєму творі значно посилює і владність фантому, і силу духу ліричного «я»: з одного боку, лірична героїня Дросте є більш активним персонажем, і її роздуми і побоювання сконцентровані на майбутньому, а почуття є вторинними по відношенню до фантома. З іншого боку, ліричний герой Гейне, так би мовити, душевно скалічений розлукою з коханою, сам є джерелом “Liebesleid” (любовних страждань), а його двійник наче віддзеркалює їх, заламуючи руки під владою болю – “Schmerzensgewalt”.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Подвійність сприйняття двох сторін особистості, одна з яких є реальною людиною, якою особа бачить себе і показує себе іншим, а інша – допфельгенгер, привабливий своєю таємністю і скутими (потенційно необмеженими) можливостями самовираження, докладно досліджується Дросте через розгляд властивостей і якостей вдачі ліричної героїні (боязкої, допитливої, віруючої, яка прагне захисту, любові і гармонії) і її фантома (жорстокого, критичного, пристрасного інтелектуала-мізантропа). Усі ці риси насправді властиві ліричній героїні, вони причаїлися на дні її душі, вони не є окремою частиною її характеру. Героїня, налякана силою прихованих пристрастей, звертається до Бога, розуміючи, що якщо вивільнить фантома з його дзеркала, лише Бог захистить хитку нинішню гармонію особистості. І будова вірша “Das Spiegelbild”, і римування, і високий стиль створюють неповторну атмосферу пошуку і віднайдення гармонії.

Вірші представляють оригінальні приклади двоїстого сприйняття Дросте безодні своєї душі: у вірші «Am Turme» поетеса обіграє ідентичність «я», вона протиставляє ту себе, яка існує за нормами сучасного їй суспільства, собі ж або аналогічній істоті, якою вона могла б бути, якби мала рівні з чоловіками права. Цей вірш є квінтесенцією нездійснених прагнень і бунтівних настроїв, природних з точки зору сильної, освіченої жінки. Оригінальність образу Дросте у її творах виявляється не лише у фіксуванні нею одномоментного душевного стану з усією її щирістю, а й у новаторському погляді на образ жінки. Вірш “Das

Spiegelbild”, який належить до того самого натхненного періоду 1841–1842 рр., має інше протистояння: антагоніст ліричної героїні – її власне віддзеркалення – лякає її своєю жорстокістю і холодністю настільки, що вона звертається до Бога за утішенням.

Зважаючи на комплексну систему персонажів та засобів їх представлення як конфліктних особистостей, що врешті спираються на зовнішні фактори власного існування у прагненні самоідентичності, доцільним є дослідження віршів з циклу Дросте “Das geistliche Jahr” з метою висвітлення двоїстості особистості (у формі балансування у душі ліричних героїв беззаперечної віри та сумнівів) у контексті суспільних змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гундольф Ф. Немецкие романтики: Тик, Иммерман, Дросте-Хюльсхофф, Мерике / пер. с нем. Е. В. Бурмистровой, А. Л. Вольского. Санкт-Петербург: Владимир Даль, 2017. 295 с.
2. Жирмунский В. М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика. Ленинград: Наука, 1977. 404 с.
3. Droste-Hülshoff von A. Gedichte. Loschberg Jazzybee, 2012. 528 S.
4. Heine H. Saemtliche Werke von Heinrich Heine. Vol. 12. Delphi Classics, 2013. 3491 S.
5. Lavater-Sloman M. Annette von Droste-Hülshoff: Einsamkeit und Leidenschaft. München: Heyne, 1993. 525 p.
6. Maurer D. Annette von Droste-Hülshoff. Ein Leben zwischen Auflehnung und Gehorsam. Biographie. Bonn: Keil, 1982. 274 p.

REFERENCES

1. Gundolf, F. (2017). Nemeckie romantiki: Tik, Immerman, Droste-Hyulshoff, Merike [German romantics: Tick, Immerman, Droste-Hulshoff, Merike]. (E. V. Burmistrova, A. L. Volskij, Trans). St. Petersburg: Vladimir Dal [in Russian].

2. Zhirmunskij, V. M. (1977). Teoriya literatury. Poetika. Stilistika [Theory of Literature. Poetics. Stylistics]. Leningrad: Nauka [in Russian].
3. Droste-Hülshoff, von A. (2012). Gedichte. Loschberg Jazzybee.
4. Heine, H. (2013). Saemtliche Werke von Heinrich Heine. (Vol. 12). Delphi Classics.
5. Lavater-Sloman, M. (1993). Annette von Droste-Hülshoff: Einsamkeit und Leidenschaft. München: Heyne.
6. Maurer, D. (1982). Annette von Droste-Hülshoff. Ein Leben zwischen Auflehnung und Gehorsam. Biographie. Bonn: Keil.

**AMBIVALENCE OF THE WORLD OF FEELINGS IN POETRY OF A.
VON DROSTE-HULSHOF**

Bilous Natalya Volodymyrivna

Senior Teacher of the Department of Foreign Languages,

Tavria State Agrotechnological University

B. Khmelnytsky Ave, 18, Melitopol, Ukraine

The article is devoted to the study of feeling ambivalence in the poems of one of the most prominent German authors of the 19th century – Annette von Droste-Hulshof. The controversial character of the writer himself, who was a deeply religious aristocrat and, at the same time, a woman of progressive views on gender rights, naturally reflected in her heroines. The aspects of dualism study as the main conflict in two poems by Droste “Am Turme” and “Das Spiegelbild” are relevant to the research of confrontation between personal and social dimensions.

The article analyzes the internal psychological state of the lead character of the poem “Am Turme” in the context of the biographical approach and reveals the parallel of the author's life situation and the gender limitation of heroine. The poet explores the identity of the lead character. She opposes the heroine who exists according to the society norms of the 19th century, to herself or to a similar being, providing she could

have the same rights as men. The poem is the quintessence of the unrealized aspirations and rebellious feelings of a strong, enlightened woman.

Also, Droste's poetic means of showing the ambivalent world and personification of the double in the poem "Das Spiegelbild" are considered. It was stated in the study that the perception duality of two personality parts is thoroughly investigated by Droste through consideration of the character conflict of the lyrical heroine and her phantom. One of the mentioned above parts is the real person, as the person sees themselves and shows themselves to other people, and the other one is a doppelganger, attractive due to their mystery and constrained (potentially unlimited) self-expression possibilities.

The article also presents analysis of the author's use of the audiovisual as fundamental means elements for content emphasis placing.

Key words: *doppelganger, ambivalence, self-actualization, internal conflict, gender, rhythmic structure*